

Det som Breyten rätt sammanfattade med orden gästfrihet och lönnmord. »Att se in i Sydafrika är att titta i spegeln och lipa just som en kråka flyger över huset och grimasen blir kvar i glaset för evigt. Ett vidrigt ansikte – men det är ditt.« Den västerländska civilisationens ansikte.

Johanneshöjden

För oss som länge levt i Stockholm ordnar sig landskapet till en själens topografi. Med en osynlig stjärna utmärks platser där något betydelsefullt har hänt. Enligt min dagbok då jag var tolv upptäckte jag per cykel den avlägsna Johanneshöjden. Jag noterade att käkarna vid Regeringsgatan hade torrdass. Jag bar cykeln uppför en trappa och nedför en annan. Jag sammanfattade: »Här kunde man nog bo i framtiden.«

Till denna trakt av ämbetsmän, borgare och enstaka litteratörer kom jag mer än fyrtio år senare, 1987. Ingen minnessten vittnar om vilka som bott, skrivit och grubblat här – fränsett en plakett vid Kammakargatan 4 som påminner om fröknarna Petra och Angela von Pahlen fyra fiktiva trappor upp. På Johanneshöjden vinnlade man sig om diskretion och övervann på så vis många av tillvarons besvärligheter utan att behöva flagga med dem. Här dröjde pensionerade officerare, med vita tinninglockar och uppsyner så beslutsamma som skulle de på hemligt möte i högsta militärledningen snarare än till samkväm i Timmermansorden ett kvarter norrut.

I de stora våningarna kring Johannes kyrkogård har serverats åtskilliga av stadens bättre middagar, musiken har flödat genom öppna balkongdörrar, sorlet har blandats med suset i lindarnas kronor. Bullrande samtal, finslipad konversation, överläggningar kring nästa drag i spelet om en företagsfusion, tigande bridgepartier, förstklassigt skvaller. Och mången gäst har på hemväg lutat sig mot en gravsten, sört livets försuttna ögonblick, beklagat sina

handlingars oförutsedda följder eller besinnat sin lycka att ännu en tid få vandra på jordens yta.

Jag skrev en synopsis till en roman, Kommanditbolaget, som jag tänkt publicera under pseudonym. En krönika om familjen de Champs med hundratalet ingifta från olika släkter, mestadels överklass, som bildade ett spänningsfyllt imperium på Johanneshöjden: Murrays, von Stedingks, von Schreebs, Norlins, Roséns ... Generaler, amiraler, finansmän, direktörer, svarta får. Som åtskilligt annat i min till synes så beslutsamma tillvaro blev denna nyckelroman inte fullbordad.

Ljuset på upphällningen, träden torrnålsklara mot himlen. Solen förtöjde vid brandstationens nyputsade torn. När Johannes kyrka slog fladdrade kajorna som förlorade timmar kring spiran. Men från polska mässan brusade orgelmusiken genom uppslagna portar och rullade ut mellan döda landskapsmålare, ordensriddare, ståt-hållare och andra kungliga befattningshavare. På stenarna ord som Älskad Saknad Oförgätlig. Här och där en signatur i bleknat guld, med slingor och punkter som påminde om de domslut, dekret och ordinationer som vederbörande undertecknat i livstiden. »Kära maka, jag väntar på dig« lät en hustru sin döde man önska. När även hon gått bort bytte de efterlevande ut stenen. Inskriften lät alltför befallande, ett rop nedifrån mullen som drabbade också en och annan förbigående.

På kyrkogården gick vi mången vårkväll, spanade efter de vita dvärgarna på himlen och talade om tro och otro, om tillit och förställning eller bara om uppehållsvädret – detta unika svenska ord. Över taken gled luftballonger och deras passagerare lutade sig över korgens reling för att skåda ned i kvarter vilkas gårdar varit okända för dem. Ovanför ett par som låg tätt intill varandra på gräsmattan nära Johan Fredrik Martins grav flämtade ballongen till som en upphetsad buffel, men himlen förblev idel flytande blått: Rörstrand 1860. Paret packade ihop – något annat än tiden tickade inom dem: kyssens kortvarighet, ögonkastens oändlighet.

Komminister Erland Ros, sedermera hovpredikant, ledde en skara lokalpatrioter över kyrkogården och skildrade de dödas öden så livfullt att stenarna rörde sig instämmande. Han var en Orfeus i askgrå frack som sjöng dem ur jorden innan han skyndade i väg för att statera på Operan. Jag vikarierade för honom ibland. Klädd i en purpurröd mantel lånad av Sverker Åström förde jag min flock till Gustaf Fredriksons grav med dess inskrift Scenkonstens mästare. Frippe spelade förste älskare fram till femtioårsaldern, tröttnade på brustna hjärtan och dog sedan han förkylt sig på hemväg från en fest. Att han levde länge skylldes han på god mat och dryck och på sin motvilja för livsgåtorna. Han hann både se Karl XIV Johan på lit de parade och agera i en film som spelades in i Kristianstad.

Erland Josephson som växt upp i Kammakargatan 6 berättade hur han besökt den store litteraturvetaren Henrik Schück i hans våning dit jag flyttat. Där var kelimmattor för döbattangerna och en särskild dörr från hallen till biblioteket så professorn kunde smita in osedd av familjen. Överallt böcker som inte fick rubbas. Två fönster spärrade han med bokhyllor; naturen norr om Rom var inte i hans smak. Farbror Henrik var en storsvensk kunskapsbank; judiska seder behagade honom inte. Vid söndagsmiddagen för familjen öppnade han en bastomspunnen Chianti, de som satt vid mitten av långbordet gavs förra veckans slattar och barnbarnen längst ned fick nöja sig med vinblandat vatten.

Med min son Jakob, fotograf, klättrade jag upp på hustaken i vårt kvarter Hägerberget. Kyrkans tegelmurar brann som då Gunnar Ekelöf gömde sig här uppe ovan en förkvävande borgerlighet. Här på kullen befann vi oss så högt över vardagslivets motsägelser att vi ett ögonblick trodde oss kunna bringa ordning i dem. Men det tutade från brandstationen, några A-lagare konfererade under hagtornsträden och en utslagen satt med en plastpåse i trappan till Regeringsgatan. Verklighetens avgrunder öppnade sig i alla luftlager.

Fasaderna lätt fläckade, som handgjort papper. Karyatider och

atlanter flyttade sig en tum närmare varandra på efternatten då gatorna låg tomma och hela Stockholm liknade ett stängt kafé där stolarna ställts på borden. Men på dagarna tyckte jag att kullen var en knutpunkt mitt i Stockholm och ändå med en dos tidlöshet i de hetsiga förändringarnas epok. Som då jag stötte ihop med Dora Söderberg; hon spelade in i det sista på Dramaten där hon börjat 1917. Om Hjalmar mindes hon att han jämt hade ont om pengar. På somrarna hyrde de ut pappas rum till en musiker som fick en av Hjalmars två frackar mot att han lärde henne de första grunderna i pianospel.

För Anita var Johannes en hembygd. Hon hade bott sina första tjugoåttio år i hörnhuset Drottninghusgränd-Regeringsgatan, suttit i sandlådan på kyrkogården och hämtat nyckeln i Hedvig Ekmans sybehör för att avvakta föräldrarnas hemkomst medan hon prövade en mandelkubb från Lindqvists bageri mitt emot.

Min egen kontakt med området var Wahlström & Widstrand, mitt förlag alltifrån 1948, i hörnet av David Bagares gata och Rege­ringsgatan. Dess chef Carl Björkman kände jag sedan barnsben. Då jag var åtta frågade han varför jag inte läst Anatole Frances Drottning Gåsfot. Han smög en tvåkrona i min hand var gång vi sågs. Men när jag blev hans författare fällde han ett förläggaryttrande: »Det måste bli slut på det här med pengarna.« Och i hans vackra unga anställdas närvaro fick jag inte kalla honom farbror Carl.

Klara Johanson skrev i sin dagbok: »Carl Björkman är en fulländad nutidstyp, han kan icke skämmas.« Hans stora hörnrum hade två dörrar. När en krävande författarinna (till exempel Margit Söderholm, lika lönsam som svärmanövrerad) steg in genom ena dörren smög Carl ut genom den andra. En äldre dam vid en ståpulp­et förde kassabok för hand; inte ens revisorerna kunde tyda den. På frågan om hon sett doktor Björkman svarade hon inte.

Ljusets skiftningar och oväntade stråk vid olika årstider genom vår våning som vette åt fyra håll tröttnade jag inte på. Några fåglar

i hörnrummet hade tecknats av Anders Sparrman för Museum Carlsonianum. Från en äppelstege köpt på en loppmarknad i Paris rotade jag i album från tyskarnas tid i Kamerun och såg ut över popplarna på gården och ned mot Birger Jarlsgatan.

Sprickorna i kakelugnarna vi återställt gömde en valstakt från en trettondagsbal och i vårt sovrum grät de barn som vi visste hade växt upp där. I badrummets vägg fällde vi in sjökort från husets byggnadsår 1879; de föreställde farleden från Karibiska havet till Västafrika och efter dem kunde man navigera i fantasin utan att råka ut för Bermudatriangelns fador.

Husets portgång var bred, ty en gång styrde man häst och lastvagn genom den. När vi for ut på landet slöt sig trapphuset kring sommarens orgelton. Och utanför lyfte klockklangen som tornsvalor ur Johannes kyrkas håligheter.

Jag satt vid fönsterbrädan i biblioteket och skrev: »Vittringen av historien måste förnimmas i nuet för att vi ska behålla nuet inom oss. Samtidigt kan själva föränderligheten bidra till att hålla minna vid liv. Jag tycker om att bo vid en korsväg mellan tradition och förnyelse, vara någon som rastar här en tid, en efterträdare till människor jag känner, åtminstone till namn och gärning, och en företrädare till de okända.«